

ARQUEOLOGIA

L'estudi de l'arqueologia a Sabadell

Ramon Ten i Carné

Arqueòleg. Membre de la Fundació Bosch i Cardellach

Aquest article està basat en una ponència presentada a la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell el mes de febrer de 2005, titulada *Evolució de l'estudi arqueològic a Sabadell, 1932-2004* i que estava motivada pel centenari de l'historiador sabadellenc Miquel Carreras i l'any 1932 va tenir lloc la publicació del seu fonamental treball *Elements d'Història de Sabadell*.

S'ha escrit moltes vegades sobre la gent que ha estudiat la història de Sabadell i els treballs executats des del museu, intentarem explicar el que ha succeït en l'arqueologia local desde les primeres intervencions d'en Joan Vila Cinca i en Vicenç Renom, donant-ne una visió, no serà la única ni la última.

En els *Elements d'Història de Sabadell*, en Miquel Carreras ens dona una idea encertada del que ha estat el treball desenvolupat al nostre terme, sobre tot el treball relacionat amb la prehistòria d'en Vicenç Renom i juntament amb Joan Vila Cinca a la Salut, en les excavacions de la mansio d'Arragonem, a partir de 1912, amb uns resultats molt prometedors, però que l'any 1948 en Vicenç Renom va donar per acabats, per manca de recursos i recolçament municipal i que no es va saber aprofitar aquestes descobertes per adequar un jaciment important, per la visita pública.

Cal fer esment també, en la part que correspon a estudis de camins i mitjà geogràfic relacionats amb la nostra història, a en Joan Montllor.

La recerca arqueològica a Sabadell, en totes les seves èpoques, ha estat lligada primer a la Junta de Museos y excavaciones i a continuació, l'any 1931 al Museu de Sabadell, l'any 1941 anomenat Museo de la Ciudad, després Museu d'Història i d'una manera particular a les persones que n'han format part i n'han tingut alguna responsabilitat, com ara en Joan Vila Cinca, en

Excavació a la Plaça de Sant Roc. Desembre de 1999. MHS

Vicenç Renom, en Lluís Mas, en Joan Farell o en Rafael Subirana.

En els primers dos terços aproximadament del segle XX, ens trobem en una època d'afecionats a l'arqueologia, la història i mil coses més, gent entusiasta, amb coneixements amplis, generositat i gran capacitat de treball.

En aquests moments el treball arqueològic a casa nostra es seguit d'aprop per les personalitats de l'arqueologia catalana. Les troballes que es feien en el rodal de Sabadell, mereixien l'atenció de Josep Puig i Cadafalch, Pere Bosch-Gimpera, Lluís Pericot, Joan Maluquer de Motes o Josep de Calassanç Serra-Ràfols i posteriorment, els professors Martin Almagro i Eduard Ripoll.

En Vicenç Renom fou una persona constant, amb temps, que es diferenciava de l'afecionat standart i feia possible recopilar una informació valuosa, d'una sèrie de jaciments que esdevindrien cabdals en el coneixement i estudi de la prehistòria catalana, com són Bòbila Madurell, Bòbila Padró i Bòbila Fusteret.

El seguiment constant i rigurós de tot el seguit de necròpolis neolítiques de sepulcres de fossa, d'aquesta zona del Vallès entre Sabadell, Sant Quirze del Vallès, Cerdanyola i Ripollet, són comparables als treballs de camp sistemàtics de mossèn Serra Vilaró al Solsonès i del Dr. Salvador Vilaseca al Baix Camp. Podriem dir que eren els precursors dels arqueòlegs territorials o municipals d'avui dia.

ARQUEOLOGIA

La sistemàtica utilitzada pel senyor Renom, encara serveix a tothom que vulgui investigar sobre els sepulcres de fossa o el jaciment romà de la Salut o Sant Nicolau, amb uns diaris d'excavació precisos i detallats. És un moment en que es feia una arqueologia de seguiment, però que ha deixat molts bons resultats, amb un jaciment cabdal com la Bòbila Madurell al terme de Sant Quirze del Vallès, i que actualment s'ha demostrat que segueix pel nostre terme amb el jaciment de Can Gambús.

Desde Sabadell s'exercia un cert control de la comarca, tant des del coneixement i estudi arqueològic com des de l'equipament museístic. És important la tasca feta per en Lluís Mas i en Vicenç Renom, aquest darrer com a comissari local de la Comissaria d'Excavacions arqueològiques, de la que en Josep de C. Serra-Ràfols n'era el comissari de les comarques de Barcelona.

En aquesta època, professors universitaris de prestigi imparteixen conferències i es genera una bona dinàmica entorn de l'arqueologia, els anys 1947-48 té lloc la descoberta dels enterraments campaniformes del Torrent de Sant Oleguer, que omple un buit en l'estudi de la prehistòria sabadellenca.

El Museu de la Ciutat també es plantejà la difusió a cert nivell i creà els *Anuaris*, i l'any 1950, la revista *Arrahona*, de la que sols es publicà un volum i el butlletí *Museo de la Ciudad de Sabadell*, amb setze números.

Seguim, però sense una recopilació històrica de Sabadell a nivell general i global, un llibre de referència després del d'en Miquel Carreras. L'any 1961, Andreu Castells publica l'Art Sabadellenc i ofereix una història quasi sencera pel que fa a les etapes prehistòrica i d'època romana, es tractava d'un llibre d'art en el sentit més ampli, però amb una càrrega històrica impressionant.

A meitat dels anys seixanta i principis dels setanta, té lloc a Sabadell una reestructuració dels museus de la ciutat, creant tres institucions museístiques, dues depenent de l'ajuntament i una altra de la Diputació de Barcelona, l'Institut de Paleontologia, avui anomenat Institut de Paleontologia Dr. Miquel Crusafont.

L'any 1971 neixia el nou Museu d'Història i al seu entorn una munió d'afeccionats i col·laboradors, molts d'ells d'arqueologia, intentaren recuperar la història més remota de Sabadell i el seu entorn. Foren pilotats per Joan Farell, director del museu i Rafael Subirana, conservador, com abans ho havia fet en Lluís Mas.

Enterrament. Can Roqueta II.
Octubre de 1999. MHS

Necròpolis de Can Piteu-Can Roqueta. Maig de 1999. MHS

JA COMERCIAL
ALEMANY
CENTRE DE JARDINERIA,
AGRICULTURA i FORESTAL
Tallers i serveis postvenda

Ctra. Barcelona, 22-26
Tel. 93 725 63 95
SABADELL

En aquest temps es fan treballs al castell d'Arrahona, dolmen de Sentmenat, via romana del riu Ripoll, a càrrec d'en Rafael Subirana i l'Agrupació d'amics de la Prehistòria "Vicenç Renom Costa".

L'activitat arqueològica, en referència a l'obra pública o privada no estava reglada i un exemple ben clar el tenim en les obres de l'autopista Barcelona-Sabadell-Terrassa, que passava pel bell mig de la Bòbila Madurell i Can Feu, en els quals es va poder fer prospeccions arqueològiques un cap de setmana, gràcies a l'enginyer senyor Lorenzo, intrevenint-hi l'equip de col·laboradors del Museu d'Història, amb el senyor Farell al capdavant. També es feren prospeccions al Serrat de Can Feu, la Bigorra, s'excavaren les siges ibèriques de Ballaterra i el jaciment prehistòric de Can Pallars-Can Ponsic, bona part d'aquests col·laboradors s'havien format en la pràctica de l'espeleologia, aglutinada a principis dels anys setanta del segle XX en l'Espeleo Club Sabadell de la Unió Excursionista de Sabadell, en la qual es formarà anys després la secció d'Història.

L'any 1976 el Museu d'Història reinicià la revista Arrahona, que aplegaria treballs d'estudiosos i col·laboradors. No lligats a l'arqueologia de camp, però sí aportadors de coneixement en diferents disciplines intimament lligades, tenim l'egiptòleg Llorenç Baqués, l'especialista en terrissa, Francesc Morera, el numismàtic Miquel Crusafont, l'estudiós de l'art romànic i impulsor dels Amics de l'Art Romànic, en Ramon Vall i en Pere Mañé en l'estudi de la toponòmia i els camins antics.

Al principi de la dècada dels anys setanta té lloc un altre fenomen, l'aparició dels primers estudiants universitaris d'arqueologia, a la nostra ciutat i que ràpidament s'integraran en les institucions locals i treballaran en la ciutat i terme o tindran un paper en la museologia local, en aquesta època el Museu d'Història

La Salut. Excavació d'un dels murs que delimiten el camp de *dolia*. A primer terme, Joan Vila Cinca, director de les excavacions. 1912-1913.
Joan Vilatobà. AHS

**AL VOSTRE
SERVEI
DES DE 1945**

Via Massagué, 32 - Tel. 93 725 13 36
Rambla, 41 - Tel. 93725 99 67
08202 SABADELL

estava sota la direcció d'en Tomàs Casañas. Es tracta d'Eulàlia Morral, Cecília Llobet, amb les seves intervencions a l'esglèsia de Sant Nicolau o Domènec Miquel, Ramon Ten, Albert Roig, Angels Casanovas, i posteriorment Teresa Casas, Roser Enrich, i Núria Juan-Muns.

En aquesta època s'incorpora també a l'arqueologia sabadellenca, la Universitat Autònoma de Barcelona amb intervencions de Miquel Llongueras a la Bòbila Madurell i la Universitat de Barcelona a Can Pallars, amb Oriol Granados.

Els materials dels fons del nostre museu, són estudiats per l'elaboració de tesis de llicenciatura i de doctorat sobre la prehistòria i romanitat de la comarca, entre d'altres per Araceli Martín, Ramon Ten, Ma. Angels Petit o Alberto López.

Amb la restitució de la Generalitat de Catalunya i dels ajuntaments democràtics, tenim la creació l'any 1981 del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Tot i que al començament els hi va costar molt als ajuntaments assumir el seu paper front al patrimoni de tot tipus i en particular el patrimoni arqueològic, s'ha avançat molt. Els ajuntaments han entès el seu paper i ho tenen en compte en el planejament urbanístic.

Hem d'arribar a conèixer el nostre territori, en aquest cas el del nostre municipi, per conservar al màxim i per fer un planejament sostenible. Les estratègies i intervencions no han de ser per salvar, si no per conèixer. S'ha de ser responsable i arribar a planificar al detall i construir ordenadament.

A Sabadell, amb motiu de la nova normativa arqueològica, s'inicien les excavacions arqueològiques a Sant Pau de Riusec els anys 1982 a 1985 i a Sant Vicenç de Jonqueres el 1984 i 85, amb motiu dels treballs de restauració, i a la vil·la romana de la Salut, 1986 a 88, tots jaciments del terme municipal. Les posteriors intervencions a Sant Pau de Riusec donen com a resultat el descobriment d'un complex paleocristià, i els anys 1999, 2000 i 2002 es reinicien els treballs a la zona de la Salut.

L'any 1988 marca un punt d'inflexió d'aquesta dinàmica, amb l'inici a Sabadell, de l'arqueologia urbana com a tal. Ens trobem amb les obres de l'aparcament dels Jardinetes i per tant amb l'el buidatge total de la plaça del Dr. Robert, les excavacions es realitzaran l'any 1988 a 90, primer per l'equip dirigit per Albert Roig i integrat per Roser Enrich, Núria Juan-Muns, Josep Anton Molina i Genis Ribé amb la col·laboració de M. Marlasca i J. Ma Massagué, posteriorment continuats per Antoni Caballé, Francesc Cuesta i Marina Miquel.

Els resultats d'aquestes intervencions posaren a la llum els vestigis del sistema defensiu medieval de la vila de Sabadell de finals del segle XIII al segle XIV i l'evolució posterior de la vila ja en temps moderns. La dinàmica dels fets no permeté la conservació d'aquestes restes on actualment hi ha l'aparcament soterrani dels Jardinetes.

Els finals dels anys vuitanta marca també l'inici sistemàtic de les grans intervencions en terrenys de futures zones industrials del terme sabadellenc, amb resultats espectaculars sobre tot amb la troballa de jaciments prehistòrics datats desde el neolític antic, neolític mitjà, bronze inicial i final i primera edat del ferro, que corroboren la gran dinàmica d'aquesta zona del Vallès en totes les etapes de la prehistòria i la converteixen en àrea cabdal per l'estudi de la prehistòria al nostre país i sud d'Europa.

Es tracta de l'àrea de la Bòbila Madurell-Can Feu-Mas Duran, en el terme municipal de Sant Quirze del Vallès, just en el límit amb el de Sabadell, que és

la continuació natural de la carena que desde l'any 2003 ha donat els espectaculars jaciments de Can Gambús, corresponents al neolític antic cardial, cultura dels sepulcres de fossa del neolític mitjà, edat del bronze, primera edat del ferro, època ibèrica, època romano republicana, antiguitat tardana i època visigòtica.

Els jaciments de Can Gambús destaquen d'una manera especial pel bon estat de conservació dels sepulcres de fossa i els materials dels seus aixovars funeraris, vertaderament espectaculars, per les denes de variscita, peces de sílex i ceràmiques. També sobresurt una canalització romana de 253 metres de longitud perfectament conservada i un aqüeducte que ens donen fe de la importància agrícola i que ja ha quedat demostrat també en època prehistòrica. Una de les troballes que no eren presumibles fou les estructures i enterraments de l'antiguitat tardana i època visigòtica.

A l'altra riba del riu Ripoll hi ha una zona ja coneguda per Joan Vila Cinca, que és Can Roqueta, on s'hi havien trobat incineracions dels camps d'urnes. Amb el desenvolupament del polígon industrial de Can Roqueta-Can Llobeteras, s'ha excavat a l'antiga fàbrica ODAG, al solar del del magatzem de la cadena de supermercats DIA S.A, al paratge de Can Piteu-Can Roqueta on s'edificà l'estació depuradora d'aigües i on es trobà la necròpolis del bronze final i primera edat del ferro, amb un miler d'enterraments i més de dues mil urnes, essent la segona necròpolis en extensió d'Europa, aquest jaciment és ampliament estudiat i s'han elaborat varies tesis de llicenciatura i una tesi de doctorat.

En les noves ampliacions del polígon industrial de Can Roqueta i en les promocions d'habitatges en la part alta de Torre-Romeu, s'han vingut realitzant intervencions arqueològiques coordinades, com les

anterior, pel Museu d'Història i el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

Entre els anys 1982 i 2004, s'han realitzat a Sabadell intervencions en divuit jaciments del terme municipal no edificat, en 58 jaciments del centre històric i en sis jaciments del que és l'eixample. Els punts situats en el teixit urbà actual es tracten d'antics vapors industrials i que actualment també són estudiats en profunditat.

Aquestes intervencions lligades al planejament urbanístic i al creixement de la ciutat per una banda, a la urbanització de carrers i a les obres de serveis en la xarxa viària i més darrerament a la rehabilitació i substitució d'habitatges en el casc antic, veiem que en un primer moment van lligades al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, a cura de professionals lliberals i a empreses d'arqueologia. En els últims anys, a través del PEPPAS i a la coordinació i supervisió del Museu d'Història, l'ajuntament va tenir un paper important, tant en la planificació de les intervencions, com en la posterior publicació o la realització d'exposicions.

Hi ha a la nostra ciutat, una mancança a l'hora d'escriure llibres d'història antiga o prehistòria, síntesis de la nostra història local o comarcal. A part d'articles o publicacions especialitzades sobre els resultats de les intervencions, hem de destacar les publicacions del Museu d'Història de Sabadell, entre elles *La vila medieval de Sabadell (segles XI-XVI), dotze anys d'arqueologia a la ciutat (1988-2000)*, que a part de resultats ens dona una visió global de com era aquest Sabadell medieval tant entranyable, escrit per Albert Roig i Jordi Roig.

Hi ha una gran quantitat d'intervencions que ens delimiten i aprofundeixen en el coneixement de les muralles i els valls molt novadores, que ens indiquen el bastiment de mura-

Miquel Crusafont, Josep Puig i Cadafalch, Vicenç Renom i Lluís Mas, entre altres. Gener de 1947. Francesc Casañas Riera. AHS

lles en la zona dels Ravals o com era la producció de terrissa als segles XVIII i XIX, a partir de l'obrador i forns de l'Escayola. S'ha constatat i ampliat el que va publicar en Pere Roca, l'any 1972 sobre el coneixement de la muralla a la ciutat de Sabadell.

Els resultats arqueològics realitzats al terme de Sabadell, configuren un espai molt ric en assentaments prehistòrics de tot tipus, donant-nos hàbitats de varis moments del neolític antic i mitjà a una i altra riba del riu Ripoll, en les característiques carenes entre torrents i cursos d'aigua d'aquesta comarca del Vallès, de bon clima i terres aptes pel conreu.

Posteriorment tenim una bona representació de la cultura ibèrica, a través de sitges d'emmagatzematge, però no d'hàbitats.

El panorama canvia amb el gran nombre d'assentaments romans, tant republicans com imperials i una realitat cada vegada més documentada com és el període de l'antiguitat tardana i visigòtic.

El moment medieval el tenim bàsicament representat en el nucli de Sabadell, encara que un nucli petit, però ben fortificat amb muralles i valls i un coneixement cada vegada més acurat de la distribució i funcions dels habitatges i l'evolució de la vila.

Queda un altre capítol, important per una ciutat industrial com Sabadell, és l'estudi de l'arqueologia industrial, per poder conèixer l'evolució dels vapors, les naus i tot l'entramat al voltant del riu Ripoll, aquest patrimoni bastant oblidat fins ara, amb motiu de la substitució del sòl industrial per sòl edificable i reconversions d'espais industrials en públics, s'està realitzant un estudi aprofundit que l'ajuntament ha de continuar i consolidar en una sèrie de vapors del riu Ripoll.

Aquesta tasca hauria de culminar amb la recuperació de l'espai arqueològic a l'entorn del santuari de la Salut i adequar-lo pel gaudi cultural dels sabadellencs.

